

JOSIP BADALIĆ, *Jugoslavica usque ad annum MDC.*
Bibliographie der südslawischen Frühdrucke. Aureliae Aquensis Librairie
Heitz GMBH MCMLIX. — Bibliotheca bibliographica Aureliana II.

Knjiga ima 140 strana, a sadrži uvodnu raspravicu o našem štamparstvu i knjigama XV-XVI st. (Einleitung) te bibliografiju hrvatskih, srpskih i slovenskih knjiga štampanih u južnoslavenskim zemljama i izvan njih kroz ta dva stoljeća. Bibliografija ima 206 stavaka ili izdanja kojima su još dodana 22 izdanja rumunjskih crkvenoslavenskih knjiga, dakle ukupno 228 bibliografskih jedinica. Knjiga ima 64 faksimila (premda u naslovnoj strani stoji 65) koji zauzimaju isto toliko strana, tako da na samu bibliografiju otpada — ako još odbijemo uvod i registar na kraju — samih 47 strana. Dodajmo još da je autor dao knjizi jubilaran karakter posvetivši je 475-oj godišnjici prve naše knjige — glagoljskog Misala 1483.

Zadatak je autora bio vrlo privlačan, ali i vrlo odgovoran. Tu odgovornost nije autor mogao umanjiti ni opravdavanjem da je ovo prvi pokušaj opće bibliografije jugoslavenskog tiska (str. 19), jer — barem za hrvatske knjige — prvi je pokušaj izvršio Ivan Kukuljević već pred čitavih sto godina. Danas mi imamo pravo mnogo više tražiti. Autor se nije smio oslanjati ponajviše (»hauptsächlich«) na tuđe bibliografske podatke, kako to sam kaže, ili je barem morao ocijeniti kojim se autorima smije s povjerenjem poslužiti. Jer da se on nije npr. gotovo bez rezerve prepustio zastarjelom i nekritičnom Kukuljeviću, bio bi izbjegao mnoštvu pogrešaka svake ruke. Metodički bi bilo ispravno obrnuto, tj. redovito raditi po originalima, a tek iznimno po literaturi. No i literaturom se autor često nije poslužio ili se poslužio nekritički i površno. Ima u njega dosta i takvih slučajeva da mu transliterirani naslovi knjiga ne odgovaraju slikama naslovnih strana što ih je u svojoj knjizi reproducirao.

Prof. M. Rupel je u »Slavističnoj reviji« (XII, 294-296) vrlo negativno ocijenio Badalićevu knjigu osvrnuvši se uglavnom na slovenska protestantska izdanja XVI stoljeća. Ja sam svratio pažnju osobito na hrvatskoglagoljska izdanja. Ne bih htio da budem cjepidlaka, ali ipak moram reći da gotovo niti jedne stavke nisam našao bez stvarnije zamjerke. Stoga ću ovdje moći da konkretno spomenem samo neke.

U uvodnom poglavlju (str. 7) kaže se za prvu našu štampanu knjigu tj. glagoljski Misal od 1483. da je štampana na domaćem tlu (»der erste Druck, der auf dem Boden Jugoslawiens hergestellt wurde«), a malo

dalje (str. 10) govoreći o Baromiću i Makariju ipak tvrdi: »Beide gründeten die ersten Druckereien auf ihrem Heimatboden«, a to je istom 1494. Tako se koleba i o ličnosti našeg štampara Grgura Dalmatina i Grgura Senjanina. Na str. 8 štampar u Veneciji je Grgur Dalmatin, a na str. 10 on je Juraj Dalmatin, na str. 11 štampar u Senju je Grgur Senjanin, a na str. 23 prvotisak 1483. štampa »Grgur Dalmatin vel Senjanin, recte Kraljić«, i to sve bez obrazloženja. A već je 1933. pokazao prof. N. Žic u Nastavnom vjesniku da Jurja treba brisati iz evidencije, jer je to u stvari Grgur Dalmatin. Ovoga opet tek s nekom vjerojatnošću možemo identificirati s Grgurom Senjaninom. O tom se Badalić nejednako izražavao i u svojem članku u Ricerche slavistiche III, 133-138, kao i u članku Karakter i struktura najstarije jugoslavenske štampe (Umjetnost riječi III, Zagreb 1959, 21-38). Isto tako ovdje kao i u spomenutim svojim člancima Badalić ponavlja npr. pogrešku da se u senjskoj štampariji štampalo šest knjiga. Sedme nije naime našao kod Breyera pa je nije uvrstio ni u bibliografiju, premda je o njoj prof. Kolendić napisao jednu raspravicu (Ars bene moriendi u jednom glagoljskom izdanju, Južni pregled, Skopje 1933). Zanimljivo je da autor također u sva ova tri pregleda ponavlja pogrešku da je Bernardinov Lekcionar štampan 1493. umjesto 1495. Govoreći u uvodu o senjskim izdanjima veli autor da su to većinom liturgijske knjige, pa kao primjer za to navodi pored Misala i Spovid i Korizmenjak koji nemaju nikakve veze s liturgijom. Kad govori o riječkim Kožičićevim izdanjima krivo prevodi naziv knjige Od žitija rimskih arhiereov i cesarov kao »Presbyterorum ac Imperatorum Romanorum vitae« umj. »Pontificum« itd. A to je isto uradio i u svojim prije citiranim radnjama kao i u bibliografskoj jedinici br. 37. Govoreći o protestantskim izdanjima autor ističe na str. 14 i 16 da su štampana u 4 pisma: u latinici, glagoljici, ćirilici i bosančici. Dakle bosančica nije ćirilica. U stvari protestanti štampaju ćirilicom koja ne čuva tradicionalnu srpsku grafiju, ali nema ni tipičnih znakova bosanske ćirilice.

U samoj bibliografiji autor obično stavlja u prvu stavku tipični naslov ili ime autora, u drugom daje glagoljskim izdanjima glagoljski naslov, a ćirilskim ćirilski, dok u trećem stavku obično daje pravi naslov (incipit ili explicit) u latiničkoj transkripciji. Zatim slijede ostali bibliografski podaci o knjizi, nalazišta i konačno literatura. Stvar je dobro zamišljena, ali u ovim stavicama vrlo često ima pogrešaka i propusta od kojih se neki redovito provode. Tako se npr. kao jedna od najružnijih bibliografskih pogrešaka ponavlja neslaganje glagoljicom štampanog naslova knjige s transkribiranim naslovom u latinici. U stvari glagoljski naslov se čini kao posve izmišljeni naslov te se čovjek pita: odakle taj naslov? Ako se stvarno ne nalazi na originalu ili ako je dan samo kao autorov orijentacioni naslov, zašto je onda štampan glagoljicom? Stvar postaje jasna tek onda kad se osvjedoči da je Badalić te glagoljske naslove jednostavno mehanički preštampao iz Kukuljevićeve Bibliografije ne obazirući se na to da su oni često posve netačni i da se ne slažu s naslovom koji je Badalić u transkripciji donio iz drugog izvora. Takve se anomalije ponavljaju čak i u ćirilskim izdanjima, jer su i oni više puta samo preštampani iz Kukuljevića. Druga stalna negativna pojava leži u

nedosljednoj transliteraciji glagoljskog i ćirilskog teksta u latinici, a pogoršali su stvar tehnički nedostaci štamparije, tako da često nema dijakritičnih znakova na č i ć, nema znaka za jat ni za poluglas itd.

A sada evo nekoliko konkretnih primjera Badalićeva rada na pojedinim bibliografskim jedinicama. Počinjem s br. 1. Opći je naslov latiničom: »Misali po zakonu rimskoga dvora«, a glagoljicom: »Misal rimski«. U stvari izdanje nema naslova pa je trebalo citirati incipit i explicit. Autor je smio staviti u zaporke i pod upitnik kao mjesto štampanja »Miodruš vel Kosinj« po novijim dokazivanjima, ali nije smio datum štampanja 22. II 1483. staviti »= 1484«, jer nije ničim dokazano da je knjiga datirana po venecijanskom stilu. Broj listova nije 210 nego 220. Među nalazištima ovog Misala nije rečeno da Sveučilišna biblioteka u Zagrebu ima dva primjerka; jedno nalazište, tj. Glavotok, treba mijenjati u Zagreb, franjevački samostan na Sv. Ksaveru; izostaviti treba Košljun, jer se ondje nalazi samo fragmenat od jednog lista; nije navedeno da se dva primjerka nalaze u Vatikanskoj biblioteci, jedan da je u Nacionalnoj biblioteci u Beču, a jedan veći torzo u Bolu na Braču. Sve bi te pojedivosti bio našao u radnji Mladena Bošnjaka: Sačuvani primjerci prve hrvatske tiskane knjige, Slovo 6-8, Zagreb 1957. Nije spomenuo ni pergamentske ostatke tog izdanja. U komentaru nije zauzeo kritičan stav prema Kulundžićevoj montaži o izdavaču: »G(ospodin) P(lemenom) D(oljanin) K(olunić) G(ospodin) BROZ Ž(akan)«, premda su tu kontaminirana dva čovjeka u jedno ime iz dva različita plemena. U literaturi nije pored ostalog naveo radove spomenutog Bošnjaka, ni Gregova, a meni je pripisao Milčetićevo radnju »Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa« (Radovi Starosl. instituta II), dok sam je ja samo redigirao.

Br. 2 govori o glagoljskom Brevijaru iz g. 1491. Naslov se daje latiničom i glagoljicom, ali se oni međusobno razlikuju, a glagoljski ima i dvije štamparske pogreške. Ne navodi se broj listova, što ima svoj razlog u tome da autor nije konsultirao niti u literaturi spomenuo najvažniju radnju o tom Brevijaru, tj. Arturo Cronia i Luigi Cini: *Rivalutazione di una scoperta di Emilio Teza* itd., Venezia 1955. Ipak mu se potkrala pogreška u tom da je nalazište primjerka u Veneciji nazvao »Bibl. Luigi Cini« umjesto Biblioteca S. Marco.

Br. 3, glagoljski Brevijar iz 1493, nosi posve jednaki latinički i glagoljski naslov kao i br. 2, i to s istim štamparskim pogreškama u glagoljskom tekstu. Ti naslovi su iskonstruirani i autor daje zatim transliterirani tekst datiranja po kolofonu, ali u njem ima nekoliko pogrešaka. Očekivali bismo čitav incipit i explicit kao što daje u nekim drugim izdanjima. Od sadržaja posebno se spominje samo *Calendarium*, a ne navodi se da su u knjizi i misalski i ritualni tekstovi. Kod nalazišta ne spominje se Schwarzau. U brojnoj literaturi navode se neke beznačajne stvari, a ne spominje se Jagićev opis u *Anzeigeru* Bečke akademije iz g. 1895. ni dva opisa u *Gesamtkatalogu der Wiegendrucke* br. 5171 i 6127.

Br. 10, Spovid općena, Senj 1495. Naslov i incipit ima dosta pogrešaka i nedosljednosti. Jedanput se kaže »opšćena«, drugi put »opsćena« (zašto ne općena?), »kconcencie« mj. konšencie, »teologa« mj. teologu. U literaturi se ne navodi najvažnija, a to je Milčetićevo rasprava i izdanje teksta

u Starinama XXIII, Zagreb 1890. Sasvim se iskrivljeno navodi Fancevljeva radnja: »Prvi izradivači djela Traktat o ispovijedi, cura Matthei Zaratensis, 16. VII. 1492. (= Grafička Revija 1926).« Ona ima naslov: Prvi izgrađivači hrvatskog štamparstva. Kako je ovamo došlo ono ostalo? Slika explicita ovog izdanja na str. 31 preuveličana je za gotovo sto po sto.

Pod br. 14, 15, 16 i 17 prikazana su senjska glagoljska izdanja iz g. 1507-1508. Jedno izdanje nije ni spomenuto, a to je mali Ritual odnosno »od dobra umrtija«. To mu se potkralo zato jer se ta pogreška potkrala Breyeru, premda se jedan primjerak nalazi u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, a jedan u Lenjingradu i premda je o njem pisao već Berčić u Radu 59 i kasnije P. Kolendić (Ars bene moriendi) u Južnom pregledu, VIII, Skoplje 1933. — U pogledu »Naručnika plebanuševa« primjećujem da se tu daje u 6 redaka glagoljski naslov koji je posve netačan, jer ga je preštampano doslovno iz Kukuljevića br. 48. U explicitu, koji se zatim daje latinicom, ima više netačnosti, ali najnezgodnije je to da se ponovo uvodi u život kao suradnik u štampanju Tomas Brodarić umjesto Tomasa Katridarića. Badalić je tu pogrešku preuzeo od Breyera, a ovaj od R. Strohala, ali je prof. St. Ivšić već 1930. stvar izveo na čisto u Nastavnom vjesniku XXXIX. — I u izdanju Korizmenjaka autor pravi istu pogrešku s Brodarićem kao što i tu daje naslov glagoljicom u 5 redaka preuveličavajući ga iz Kukuljevića br. 31 zajedno sa svim njegovim pogreškama. — U stavci o Mirakulima začudo ne spominje novije izdanje tih Mirakula od R. Strohala (Zagreb 1917) kao ni ostalu noviju literaturu (P. Popović, S. Stefanović i dr.). — U pogledu Transita sv. Jerolima, glagoljski naslov je opet preuzet iz Kukuljevića br. 52, a on je tako samovoljan da se u njem čak tvrdi: »preveden na hrvacki od Urbana i Tomaša kanonika senskih«. Ostale pogreške ne spominjem, ali kod nalazišta trebalo je reći da Akademija u Zagrebu ima čak tri, Javna biblioteka u Lenjingradu dva primjerka, a franjevački samostan na Košljunu jedan primjerak.

Br. 18, 19 i 20 predstavljaju lijepu zbrku. Pod br. 18 navodi se ćirilski »Molitvenik« štampan »Venetiis, 1512: po meštru Francesku Ratkovu (Frano Ratkov Micalović) Dubrovčaninu«, ali se ne daju nikakvi bibliografski podaci. Nalazište mu je Vaticana, a literatura M. Rešetar i Ciro Giannelli: Dva dubrovačka jezična spomenika, Beograd 1938. Pod br. 19 daje se samo latinski naslov »Officia Beatae Mariae Virginis (croaticae)«, a mjesto i godina štampanja »Venetiis 1512: apresso Georgio de Rusconibus Mediolanensi Franjo Micalović Ratkov«. O pismu se veli: »glag. char.«, dakle glagoljicom. Broj listova je 128, nalazište Pariz, Bibliothèque que nationale (Réf. B. 5009). Pod br. 20 daje se opet samo latinski naslov: »Officia Sanctae Brigitae (croaticae)«. O mjestu i datumu štampanja: »Venetiis, 1512. apresso Georgio de Rusconibus Mediolanensi Franc. Micalović Ratkov«. O pismu se opet veli: »glag. char.«, dakle glagoljskim pismom. Broj listova je 12, nalazište isto kao za br. 19, a literatura: Roques, Deux livres d'heures du 16e siècle en cyrillique bosniaque, Revue des études slaves 12/1932. — U stvari pod ova tri broja krije se izdanje jednog molitvenika štampana bosanskom ćirilicom u Mlecima 1512, i to — kako se u kolofonu kaže — »u Zorzi Rusškoni iz Milana po meštru Frančesku Ratškoviću iz Dubrovnika«. S njim je zajedno istim slovima štam-

pano i »15 molitava koje učini sveta Bričida« u 12 posebno numeriranih strana pa se može to uzeti i kao posebna knjižica. Ali trećoj od ove godine nema ni traga. Te dvije knjižice opisao je i Mario Roques i Milan Rešetar u već citiranim radnjama, a Rešetar je ujedno izdao i tekst. Izdanje (obje knjižice) sačuvano je samo u Parizu. Badalić veli za svoje izdanje pod br. 18 da se nalazi u Vatikani! A nije o njem dao ni bibliografske podatke. U Vatikanskoj se biblioteci u stvari nalazi novo izdanje ćirilskog molitvenika iz g. 1571. koje je prof. Badalić opisao pod br. 143 i 144, i to pod istim naslovima kao i br. 19 i 20 ne rekavši ništa ni o pismu ni o bibliografskim podacima ni o nalazištima. A o svemu tomu mogao je naći podatke i u Roquesa i u Rešetara koje on u brojevima 143 i 144 ne citira nego se zadovoljava općim podacima iz druge ruke — iz Breyera. U pogledu izdanja od 1512. napravljene su dakle dvije krupne pogreške tj. iskonstruirano je jedno nepostojeće izdanje, a dva su ćirilaska pretvorena u glagoljska izdanja. A ipak je na str. 34 reproducirana i slika jedne strane izdanja br. 20 na kojoj se vide bosanskoćirilaska slova. Pa i naslovi što ih je autor dao svojim izdanjima krivi su. Onom pod br. 19 sadržaj je Officium B. M. V. una cum variis officiis, a ono pod br. 20 nije uopće Officium nego 15 molitava.

Pod br. 29 govori se o »Introductorium (croaticae)« štampanom u Veneciji 1527. kod Torresanija, nalazište je samo »Antiquariat W. Hiersemann«, a literatura samo Breyer, Südslavische Rara und Rarissima. Pod br. 33 riječ je o »Bukvaru (Abecedarium)« kojemu je dan i glagoljski naslov »Bukvarъ. U Mletcihъ«. Godina štampanja je 1528, pismo je »glag. char.« kao i br. 29, o nalazištu se ne kaže ništa, a od literature samo Kukuljević uz opasku: »editio incerta«. — Autor znade dakle samo za Kukuljevića i Breyera, a ostao mu je nepoznat cijeli niz pisaca i zabluda o glagoljskom bukvaru počevši od Dobrovškoga pa do Kolendića. Stoga mu se i dogodilo da je od jednog napravio dva izdanja davši jednomu Hiersemannov iskonstruirani naslov »Introductorium«, a drugom Kukuljevićev »Bukvarъ«, jedno je stavio u g. 1527, a drugo u 1528. U stvari postoji samo Torresanijevo izdanje iz g. 1527, a sačuvanih primjeraka ima čak sedam. O tom je trebao iskoristiti Kolendićevu raspravu »Najstariji naš bukvar« (Južni pregled, IX, Skopje 1934, 128).

Brojevi 35, 36, 37 i 38 govore o riječkim Kožičićevim izdanjima iz 1530-1531. Čudno je da nisu dana hronološkim redom. Pod br. 36 govori se o Oficiju rimskom, 1530. Citirajući explicit prave se i ovakve pogreške: »heto od krstienskoga spanie« umj. »leto ot krstienskoga spaseniê«. U literaturi se začudo ne spominje najvažnija rasprava, tj. Kolendićeva: Zdranin Šimun Kožičić, štampana i u Magazinu sjeverne Dalmacije, II, 1935. i u Južnom pregledu, IX 1934. Nije jasno zašto se tu kaže: »Über den Bischof Silvester Bedričić siehe Vjekoslav Štefanić in Enciklopedija Jugoslavije I — 1955, p. 407.« Jer niti je Bedričić bio biskup niti ima bilo kakve veze s riječkom štamparijom. — Pod br. 37 pogrešno se transliterira naslov »od' žitie rimskig argiereov'«, a ta zamjena g za h nije tek slučajna, jer je tako i u Kukuljevića br. 33. Kod Misala (br. 38) moglo se

kod nalazišta reći i to da je jedan primjerak u Puntu (isp. Zbornik Rijeka, Zagreb 1953, 422), a jedan da se nalazio u kapucina na Rijeci.

Br. 76, Brozićev Brevijar iz 1561. dobio je u Badalića glagoljski naslov: »Časoslov hrvacki, od pre Mikule Brozića iz Omišlê«, a taj je naslov iskonstruirao Kukuljević. Naši glagoljaši ne upotrebljavaju izraz »časoslov«. Kao nalazišta navode se Lenjingrad i Rim, ali ne Biblioteka Jugosl. akademije (kojoj je Badalić bio direktor) ni Košljun. — Pod br. 90 donosi se »Missale Romanum« s posve samovoljnim glagoljskim naslovom: »Misal izdan trudom Nikole Brozića župnika u Omišlju na otoku Krku«, u Mletcih 1562. Taj je naslov izmislio Kukuljević. Ovu ediciju treba brisati iz bibliografije, jer se radi o običnom misalskom dodatku koji je štampan u Brozovićevu Brevijaru g. 1561.

Pod br. 58 stavljeni su Budinićevi Pokorni i mnogi ini psalmi Davidovi i po hronološkom redu u godinu 1552, a tada je Budinić još bio gotovo dječak. Još gore je ono što se pod br. 117 stavlja Divkovićev Nauk karstijanski (makar i pod upitnikom) u god. 1565, kada su Divkoviću bile istom dvije godine. Zaludu su se Đ. Dorđević, M. Rešetar i drugi mučili da utvrde stvarna izdanja Divkovićeve Nauka, našem autoru je više vriedio Kukuljević koji pod br. 71 i 75 donosi posve krive podatke o ovom tobožnjem izdanju. Naročito je čudno što Badalić tvrdi da se to izdanje nalazi u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

Hrvatska protestanska izdanja jednako su loše prošla, samo tko bi ovdje nabrojio sve nedosljednosti i pogreške. Ponajviše se ne slažu naslovi što ih daje u originalnom pismu glagoljskom ili ćirilskom s naslovima u transliteriranom tekstu. Ponajčešće je i izvor pogrešaka isti, a to je Kukuljevićeva Bibliografija na koju se autor oslonio katkada više nego na Bučar-Fancevlevu Bibliografiju hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb 1938. Tako je pod br. 78 Katehismus od 1561. dobio posve krivi naslov štampan glagoljicom doslovno iz Kukuljevića br. 30 pa je tu »Konzul Stefan Istriènim iz Pingenta« (!), a ipak u transliteraciji daje drugi, bolji naslov po Bučar-Fancevu. Slično je s Tablom za dicu pod br. 84. i Artikulima pod br. 87 i 88., a usto je u ovima krivo naveo autore. Konzulovo ime je izostavljeno i u Tabli za dicu i u Artikulima i u Edni kratki razumni nauci br. 91, a u glagoljskoj Postili od 1562. naveden je kao autor Trubar, a imena Konzula i Dalmatina su prešućena. Krivi je naslov dan i u ćirilskom izdanju Ednih kratkih razumnih nauka (br. 92), i to po Kukuljeviću br. 66 koji se ne citira, a ne po Bučar-Fancevu koji se citiraju, a niti po vlastitoj snimci koja je reproducirana na str. 70. Posve je jednak slučaj i s glagoljskim i s ćirilskim izdanjem Postile (br. 93 i 109). Slično se desilo i s glagoljskim kao i s ćirilskim Novim testamentom (br. 94 i 103) te s glagoljskim izdanjem »Beneficium Christi« iz 1563. (br. 98), tako da uvijek imamo po dva ili tri naslova koja se međusobno ne slažu. Takve su varijante i u drugim izdanjima, a to je glagoljsko Edna kratka summa, 1563. (br. 102), Bramba augustanske spovedi, 1564. (br. 105) i Crikveni ordinalic, 1564. (br. 109). Pod br. 112 navodi prof. Badalić »Probe sv. Pisma iz Izajije proroka (izdana po Dalmatinu i Konzulu) prevedene Leonhardom Merhericem. V

Tubingi 1564. glagol. & kyrill. char.« A to je upravo po Kukuljeviću (br. 1115) koji je takav naslov iskonstruirao po literaturi. U stvari to bi imala biti ona knjiga o kojoj Badalić govori pod br. 115, tj. Vsih prorokov stumačenje hrvatsko, koje je štampano latinskim slovima. Iz literature je poznato da je bilo štampano i glagoljsko izdanje, ali nije poznat nijedan njegov primjerak. Stoga sam bio iznenađen kad sam u Badalića pročitao da se jedan primjerak knjige (tj. broja 112) nalazi u Universitetskoj knjižnici u Ljubljani pa sam se za informaciju obratio na upravo te knjižnice, ali sam dobio odgovor da ondje nema takvog izdanja. Što se pak tiče Badalićeva broja 115, čudno je da Badalić nije spomenuo Jagićevo izdanje te rijetke knjige (Beč 1897), iako ga i Bučar-Fancev citiraju velikim slovima (str. 120).

Pod br. 172 kaže se za Budinićev Ispravnik za erei, Rim 1582, da je pisan »slovenice«, što je valjda zabuna mj. croaticae. Pod br. 177 govori se o Budinićevoj Kratkoj azbukvici iz 1583. To izdanje se već davno smatra posve problematičnim (isp. Vrela i prinosi VIII str. 3), a Badalić ga je bez kritike preuzeo iz Kukuljevića br. 63. Ni Budinićeva ćirilaska Summa iz 1583. nije dobro prošla. U stvari ona ima u jednom dijelu naklade jedan, a u drugom drugi naslovni list. Ono što navodi Badalić kao naslov slaže se uglavnom s Kukuljevićevim brojem 62, a to je izrađeno prema drugotnom naslovu na str. 3, a ne prema samoj naslovnoj strani.

Govoreći pod br. 175 o Komulovićevu Nauku karstjanskom, 1582, ponavlja pogrešku starih nekih bibliografa da je ovaj Nauk rađen po Bellarminu, a Bellarminov je nauk izašao istom 15 godina kasnije. O tom se ne citira novija literatura, tj. Žic u Vrelima i prinosima V, 162 i Štefanić također u Vrelima i prinosima VIII, 6.

Neka bude time dosta primjedaba da ne bih previše dodijao čitačima. Samo bih još spomenuo neka izdanja koja nisu našla mjesta u Badalićevoj bibliografiji, premda ih je lako mogao naći u literaturi. To je npr. jedan Mali kršćanski nauk Jakova Ledesme, štampan u Veneciji 1578, koji sam kao bibliografsku novost publicirao još 1940. (isp. Vrela i prinosi, XI, 68-91). Još je zanimljiviji od istog Ledesme ćirilicom štampani veliki »Nauk karstianski«, Venecija 1583, preveden »u jezik dubrovački«. Na nj je upozorio prof. Rešetar još 1920. u Građi za povijest hrvatske književnosti IX, 50, zatim je prikazao lenjingradski primjerak prof. Kolendić u Rešetarovu zborniku, Dubrovnik 1931, a ja sam o njem napisao studiju i publicirao tekst po primjerku pariške Nacionalne biblioteke u knjizi: »Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstianski«, Sarajevo 1938. Nije spomenut ni Arkandela Gučetića »Rozarijo pričiste djevice«, 1597, o kojem je pisao Rešetar u Građi IX, 50.

Sve u svemu Badalić je ovim prenačljenim djelom u vrlo lošem svijetlu predstavio našu bibliografsku disciplinu u stranom svijetu, a našim je učenjanicima ostalo i dalje otvoreno pitanje izradbe naše retrospektivne bibliografije. Treba već jedanput tomu ozbiljno pristupiti, a ne ostavljati stvar privatnim pokušajima.

Vj. Štefanić